

BİLGİ NOTU/FACT SHEET

EPI 2015 Tavsiyelerinin uygulanması/implementation of the recommendations of UPR - 2015

İfade ve Örgütlenme Özgürlüğü İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARININ KORUNMASI

2015 yılında verilen tavsiyelerin arasında doğrudan insan hakları savunucuları için bir tavsiye bulunmaktadır. Türkiye'nin uygulama taahhüdü vermediği ve Çekya tarafından verilen bu tavsiye hakaret ile ilgili kanun hükümlerinin insan hakları savunucularına ve gazetecilere yönelik olarak kullanılmasından kaçınılması ile ilgilidir.

2015 yılında Evrensel Periyodik İzleme kapsamında verilen tavsiyelerin ardından sivil toplum ve insan hakları savunucularının durumu, birçok uluslararası rapora konu olmuştur.¹ Bu raporlarda da belirtildiği gibi son yıllardaki düzenleme ve uygulamalar, Türkiye'nin BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi'ndeki yükümlülüklerini yerine getirmediğini ortaya koymaktadır.

2015 yılında ülkenin güneydoğusunda yaşanan çatışma ortamı ve 2016 yılında yaşanan darbe girişiminin ardından ilan edilen ve 7 kez uzatılan Olağanüstü Hal ile yargısal, idari, akademik ve medya kadrolarından büyük ölçeklerde açığa alınmalar yaşanmıştır. Birçok insan hakları savunucusu bu süreçte tacize ve fiziksel şiddet tehdidinde uğramış, tutuklanmış ve hapsedilmiştir.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin 1 Ocak ile 31 Aralık 2017 tarihlerini kapsayan raporuna göre; yaklaşık 300 gazeteci ve 570 avukat teröre ilişkin isnatlarla tutuklanmıştır. 380 "barış" akademisyeni, ülkenin güneydoğusunda yaşanan şiddet olaylarına karşı bir bildireği imzalamaları sebebiyle açığa alınmıştır. Bu süreçte hak savunucusu avukatlar da yargılama yoluyla baskı altında tutulmuş ya da duruşmalarda adeta seyirci haline getirilmiştir.

Human Rights Watch'un Nisan 2019 tarihinde hazırladığı rapora göre aynı süreçte; 2019 yılı Nisan ayı itibariyle Türkiye'de yargılanan avukat sayısı 1546'dır. Bunlar arasından 274'ü terör örgütü üyeliğinden hüküm giymiş durumdadır. 598'i ise duruşma öncesinde farklı süreler boyunca gözaltında tutulmuştur. Raporda; 18 avukatın, terör örgütü üyeliğinden 18 yıla kadar hapis cezası aldığı belirtilmektedir.

Raporda yer alan konulardan birisi de bu baskılardan dolayı Türkiye'deki avukatların birçoğu darbe girişiminden sorumlu tutulan Fethullah Gülen'i destekledikleri iddiasıyla suçlananların avukatlık taleplerini kabul edemiyor oluşudur.

İnsan hakları savunucularına yönelik yargı yoluyla uygulanan ve OHAL ilanından sonra daha da artan baskı politikası kapsamında 1619 STK kapatılmıştır. Kapatılan derneklerin arasında insan haklarını koruma ve insancıl yardım amaçlı olan ya da avukatlar tarafından kurulan dernekler de yer almaktadır.

Ayrıca İnsan Hakları Derneği, Türkiye İnsan Hakları Vakfı, KHK ile kapatılan Gündem Çocuk Derneği gibi STK'lerin temsilcileri için cezai süreçler başlatılmıştır. Bu süreçlere gerekçe olarak; sokağa çıkma yasakları süreçlerinde yaşanan hak ihlallerini görünür kılan raporlar ile terör propagandası ile terör örgütüne yardım/yataklık yapmak fiilleri gösterilmektedir. Ayrıca hazırlanan insan hakları ihlalleri raporları sebebiyle TCK 301. Madde temelinde; "Türk Milletini, Türkiye Cumhuriyeti Devletini, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümetini ve devletin organlarını aşağılamak" fiilinden soruşturma dosyaları hazırlanmıştır. Halbuki insan hak ihlallerini görünür kılmak, bunları raporlamak insan hakları savunucularının temel sorumluluğudur.

¹ <https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/20190529-turkey-report.pdf>
<https://www.hrw.org/news/2019/01/17/turkey-state-emergency-ends-not-repression>
<https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/8200/2018/en/>

20 Haziran 2016 tarihinde Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV) Başkanı Şebnem Korur Fincancı, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) Türkiye Temsilcisi Erol Önderoğlu ve gazeteci yazar Ahmet Nesin tutuklandı. Tutuklama gerekçesi olarak Önderoğlu, Korur Fincancı ve Nesin'in ifade özgürlüğü kampanyası kapsamında; Özgür Gündem gazetesinde bir günlük nöbetçi genel yayın yönetmenliği görevi üstlenmeleri "terör örgütü propagandası yapmak" olarak değerlendirildi. 30 Haziran 2016'da İstanbul 13. Ağır Ceza Mahkemesi Şebnem Korur Fincancı ve Erol Önderoğlu'nun tutuksuz yargılanmak üzere tahliyesine karar verdi. Ahmet Nesin ise İstanbul 14. Ağır Ceza Mahkemesi kararıyla 1 Temmuz 2016'da tahliye edildi. 11 Ocak 2017 tarihinde başlayan dava iki yıl sürdü ve 17 Temmuz 2019'daki karar duruşmasında Mahkeme üç insan hakları savunucusunun beraatine karar verdi.

Artan baskıların bir başka örneği olarak İstanbul Büyükkada'da hak savunucularının esenliği ve güvenliği konulu bir çalışma toplantısına katılan on insan hakları savunucusunun gözaltına alınması ve tutuklanması gösterilebilir. 'Örgüte üye olmamakla birlikte örgüt adına suç işlemek', 'silahlı terör örgütüne üyelik' suçlamasıyla 5 Temmuz 2017 tarihinde 10 insan hakları savunucusu, katıldıkları toplantı sırasında gözaltına alınmış daha sonra 2'si adli kontrol şartıyla serbest bırakılmış, geri kalan 8 insan hakları savunucusu ise tutuklanmıştır.

Soruşturmanın iddianamesi 4 Ekim 2017 tarihinde Mahkemeye sunulmuş, 25 Ekim 2018 tarihinde İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi'nde ilk duruşma yapılmıştır. 8 insan hakları savunucusu ilk duruşmada tahliye edilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi Yönetim Kurulu Başkanı Avukat Taner Kılıç ise; 6 Haziran 2017'de gözaltına alınmış ve telefonunda "bylock" programı bulunduğu gerekçesiyle İzmir Şakran Cezaevi'nde tutuklanmıştır. 26 Ekim 2017'de yapılan ilk duruşmada, Taner Kılıç'ın tutukluluğunun devamına ve dosyasının yukarıda açıklanan Büyükkada Davası ile birleştirilmesine karar verilmiştir. Büyükkada Davasına eklenen Taner Kılıç'a isnat edilen "bylock" suçlamasını ortaya koyacak bir kanıt halen dava dosyasında bulunmamaktadır. Aksine, telefonunda "bylock" olmadığına ilişkin iki ayrı bağımsız uzman tarafından hazırlanan raporlar Mahkemeye sözlü ve yazılı olarak sunulmuştur. Buna rağmen Taner Kılıç, 20 Kasım 2017 tarihli ikinci duruşmada da serbest bırakılmamıştır. Büyükkada Davasının 30 Ocak 2018 tarihinde görülen üçüncü duruşmasında İstanbul 35. Ağır Ceza Mahkemesi, adli kontrol şartıyla Taner Kılıç'ın tahliyesine karar vermişse de Mahkeme savcısının itirazı üzerine Taner Kılıç yeniden tutuklanmıştır. 15 ay boyunca tutuklu kalan Kılıç, 15 Ağustos 2018 tarihinde tahliye edilmiştir. Taner Kılıç ile birlikte 11 insan hakları savunucusunun yargılandığı Büyükkada davası halen devam etmektedir.

Diğer yandan, KHK ile ihraç edilen akademisyen, barış savunucusu, eski Mazlumder Genel Başkanı Ömer Faruk Gergerlioğlu hakkında "Cumartesi Annelerine" ilişkin sosyal medya paylaşımları ve yazılarında TMK 7/2. Maddesine göre PKK/KCK terör örgütünün propagandasını yaptığı iddiasıyla açılan Kocaeli Ağır Ceza Mahkemesi'ndeki davada 21 Şubat 2018 tarihinde 2,5 yıl hapis cezası verilmiştir. Gergerlioğlu'nun 24 Haziran seçimlerinde Milletvekili olarak seçilmesi nedeniyle cezanın infazı durdurulmuştur.

KHK ile kapatılan Gediz Üniversitesi'nden 13 kişi ile birlikte gözaltına alınan Prof. Dr. İştah Gözaydın da 26 Aralık 2016 tarihinde "terör örgütü üyeliği" suçlamasıyla tutuklanmış, İzmir Şakran Cezaevi'ne gönderilmiştir. Dosyası İstanbul'a gönderilen Prof. Dr. İştah Gözaydın'a ilişkin iddianame, 30 Mart 2017 tarihinde İstanbul 27. Ağır Ceza Mahkemesi tarafından kabul edilmiş ve Gözaydın 93 günlük tutukluluktan sonra adli kontrol şartıyla serbest bırakılmıştır. 31 Ocak 2018 tarihinde görülen dördüncü duruşmada ise İştah Gözaydın beraat etmiştir.

Anadolu Kültür Yönetim Kurulu Başkanlığı'nın yanı sıra Açık Toplum Vakfı, TESEV, TEMA Vakfı, Tarih Vakfı, Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü, Türkiye Sinema ve Anadolu Kültür Vakfı gibi pek çok sivil toplum örgütünde kurucu üye, yönetim kurulu üyesi veya danışma kurulu üyesi olan Osman Kavala ise, 19 Ekim 2017 tarihinde gözaltına alınmış, 14 günlük gözaltı süresinin sonunda İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nca ifadesi alınmaksızın tutuklamaya sevk edilmiş, 1 Kasım 2017 tarihinde İstanbul 1. Sulh Ceza Hakimliği tarafından TCK'nın 309. Maddesinde düzenlenen anayasal düzeni ortadan kaldırmak ve 312. maddesinde düzenlenen hükümeti ortadan kaldırmak suçlarından tutuklanmıştır.

Osman Kavala'nın tutukluluğu devam ederken 16 Kasım 2018 günü Prof. Dr. Turgut Tarhanlı ve Prof. Dr. Betül Tanbay'ın da bulunduğu 13 akademisyen, hak savunucusu ve sivil toplum çalışanı göz altına alınmıştır. Gözaltına alınanlar çoğu gün içerisinde ve izleyen iki günde serbest bırakılırken, Yiğit Aksakoğlu 17 Kasım Cumartesi günü İstanbul 6. Sulh Ceza Hakimliği'nce tutuklanmasına karar verilerek cezaevine konulmuştur.

İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı, 19 Şubat 2019 tarihinde bir açıklama yaparak Gezi Parkı Eylemlerine ilişkin yürütülen soruşturmada iddianamenin tamamlanmış ve kabulü için İstanbul 30. Ağır Ceza Mahkemesi'ne göndermiştir. Kabul edilen iddianamede Osman Kavala ve Yiğit Aksakoğlu ile diğer 16 kişi hakkında

'hükümeti ortadan kaldırmaya teşebbüs' suçundan ağırlaştırılmış müebbet talep edilmiştir. Davanın ilk yargılanması 24- 25 Haziran 2019 görülmüş ve insan hakları savunucusu Yiğit Aksakoğlu tahliye edilmiştir. Ancak Osman Kavala'nın temmuz ayında görülen ikinci duruşmaya rağmen tutukluluğu devam etmektedir.

İHD'nin de raporunda belirttiği gibi; İnsan hakları savunucularına karşı açılan bu soruşturma ve davaların büyük çoğunluğu özel yetkili savcılıklar tarafından açılmakta ve Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemelerinde devam etmektedir.

İnsan hakları savunucularına ilişkin bir başka sorun alanı da hak savunucularının hukuksal dayanağı olmayan adli ya da idari işlemlere, arama, keyfi gözaltı ve tutuklama gibi işlemlere maruz kalmasıdır.

İHD'nin hazırladığı rapora göre; 2015-2019 yılları arasında iddia makamlarının yazdığı iddianameler etkin bir soruşturma yapılmasını engeller nitelikte birbirine çok benzeyen iddianamelerdir. Tutuklama tedbiri, yargılama devam ederken insan hakları savunucuları için de bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmaktadır. Başlatılan soruşturmalarda, insan hakları savunucularının bilgisayar, hard disk, defter gibi çalışmalarına ait eşyalara el konulmakta, bu materyaller incelemenin uzun sürdüğü gerekçesiyle yıllarca iade edilmemektedir. Bu şekilde Ceza Usul Kanunu'nun 134. maddesinin 2. fıkrası², uygulamada hiç yerine getirilmemektedir.

İfade özgürlüğünün toplu kullanımı olan toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı, tüm vatandaşlar için olduğu gibi hak savunucuları için de keyfi olarak engellenmektedir.

Raporda ayrıca insan hakları savunucularına karşı başlatılan adli veya idari işlemlerden önce veya bu işlemlerle birlikte basında yoğun karalama kampanyaları başlatıldığı ifade edilmektedir. Bu karalama kampanyaları, insan hakları örgütlerini ve çalışanlarını kriminalize etmek, itibarsızlaştırmak amaçlıdır. Bu Türk Tabipleri Birliği yöneticilerinin "Savaş bir halk sağlığı sorunudur" konulu açıklamalarının ardından gözaltına alınma süreçlerinde maruz kaldıkları karalama kampanyası ise Devlet kurumları ve yetkililerinin de bu kampanyalara katıldıklarına örnek oluşturmaktadır³. Karalama kampanyalarına karşı insan hakları örgütlerini ve çalışanlarının kullandığı tekzip hakkı ise başarılı olamamaktadır. Mahkemeler, karalama kampanyalarını ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmektedir. TCK Madde 216⁴ ise nefret söylemine etkin bir koruma sağlamamaktadır.

İnsan hakları savunucuların en temel faaliyetlerinden biri olan izleme faaliyetleri kapsamında toplumsal öneme sahip davaların izlenmesinde hak savunucuları keyfi engellemelerle karşı karşıya kalmaktadır. Birçok dava gözlem raporunda ortaya konulduğu gibi davaların küçük duruşma salonlarında yapılması yoluyla az sayıda kişinin davaları izlemesi sağlanmaktadır.

Ek 1: İnsan Hakları Derneği; İHD Yöneticilerinin Dava ve Soruşturmaları Raporu

Ek 2: Medya Eliyle Yargılama – İnsan Hakları Savunucularına Yönelik Karalama Kampanyası

Sorumluluk Reddi:

Bu bilgi notu, Avrupa Birliği İnsan Hakları ve Demokrasi hibe programı kapsamında desteklenen Evrensel Periyodik İnceleme Tavsiyelerinin Uygulanmasının İzlenmesi projesi kapsamında Kapasite Geliştirme Derneği tarafından hazırlanmıştır. Avrupa Birliği, Bilgi Notunun içeriğinden hiçbir biçimde sorumlu kılınamaz.

²(2) Bilgisayar, bilgisayar programları ve bilgisayar kütüklerine şifrenin çözülememesinden dolayı girilememesi veya gizlenmiş bilgilerle ulaşılamaması halinde çözümün yapılabilmesi ve gerekli kopyaların alınabilmesi için, bu araç ve gereçlere el konulabilir. Şifrenin çözümünün yapılması ve gerekli kopyaların alınması halinde, el konulan cihazlar gecikme olmaksızın iade edilir.

³ Savaşın halk sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerine dikkat çeken açıklamalarından dolayı Türk Tabipleri Birliği Merkez yürütme Kurulu Üyelerinden 8 Cumhurbaşkanı da halka açık bir şekilde "terörist seviciler" olarak bahsetmiştir.

⁴ Halkı kin ve düşmanlığa tahrik etme suçu

Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri*

Türkiye'de sivil yargı, özel yetkili ve görevli ağır ceza mahkemeleri ve savcılıklarının bulunması nedeniyle ikiye ayrılmıştır. Bu tip özel yargılama sistemleri, devletin resmi tutumlarının dışında davranan sivil toplumu baskı altına almak için sık sık kullanılmaktadır. Türkiye'de sıkıyönetim mahkemelerinin devamı olarak kurulan devlet güvenlik mahkemeleri kapatılmışsa da bunların yerine Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 251. Maddesi ile görevli ve yetkili ağır ceza mahkemeleri ve savcılıkları oluşturulmuştur. 2013 yılındaki kanun değişikliği ile CMK 251. Madde kaldırılmış ancak bu mahkemeler ve savcılıklar, Terörle Mücadele Kanunu'nun 10. Maddesine göre çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Barış ve çözüm sürecindeki reform çalışmaları sonucunda bu tip mahkemeler 6526 sayılı Kanun ile kapatılmıştır. Bu kanun 6 Mart 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Ancak, barış ve çözüm sürecinin tıkanması ve bozulma ihtimaline binaen siyasi iktidar bu tip mahkeme ve savcılıklara olan ihtiyacı ortaya koymuş ve 17 Şubat 2015 tarihli HSYK kararı ile özel yetkili ve görevli ağır ceza mahkemeleri ile savcılıklar yeniden açılmıştır.

* <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-savunucularina-ihd-ve-ihd-yoneticilerine-yonelik-baskilar-raporu/>

